

บทที่ 1

บทนำ

- 1.1 ปรัชญาคืออะไร
- 1.2 ความหมายปรัชญาตามรูปศัพท์
- 1.3 ความหมายปรัชญาตามทัศนะของนักปรัชญา
- 1.4 บทบาทของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม
- 1.5 ขอบข่ายของปรัชญา
- 1.6 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับศาสตร์ต่าง ๆ
- 1.7 การศึกษาคืออะไร
- 1.8 ความหมายการศึกษาตามรูปศัพท์
- 1.9 ความหมายการศึกษาตามทัศนะของนักปรัชญา
- 1.10 บทบาทของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม
- 1.11 ขอบข่ายของการศึกษา
- 1.12 คุณค่าของการศึกษาปรัชญา
- 1.13 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา
- 1.14 ความหมายของปรัชญากับการศึกษา
- 1.15 คุณค่าและหน้าที่ของปรัชญาการศึกษา
- 1.16 ปรัชญาการศึกษากับทฤษฎีการศึกษา

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ปรัชญา

ปรัชญาคืออะไร คำถามนี้ยังไม่มีคำตอบที่สามารถจะยุติเป็นเอกฉันท์ได้ ทั้งนี้เพราะว่า ผู้รู้ นักการศึกษา หรือแม้แต่แก่นักปรัชญาเองในแต่ละยุค แต่ละสมัยต่างก็ให้ความสนใจในเรื่องของปรัชญาแตกต่างกันออกไป (รัตนา ต้นบุญเด็ก, 2523 : 1) ดังนั้นคำตอบของคำว่าปรัชญาคืออะไร จึงมีมากพอ ๆ กับจำนวนนักปรัชญา และก็แตกต่างกันตามความเชื่อ หรือทัศนคติของแต่ละบุคคล ทั้งนี้เพราะว่าปรัชญามีขอบข่ายกว้างขวาง มีลักษณะเป็นนามธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีนักปรัชญาแต่ละคนแต่ละกลุ่มได้พยายามให้ความหมายไว้ต่าง ๆ มากมาย (ศักดิ์ประทานพร, 2526 : 3)

1.2 ความหมายปรัชญาตามรูปศัพท์

คำว่าปรัชญา เป็นคำภาษาไทยที่แปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Philosophia มาจากคำ Philo ซึ่งหมายถึง to love แปลว่า รัก กับ Sophia หมายถึง Wisdom แปลว่า ปัญญา ความฉลาด ความปราดเปรื่อง รวมความแล้วหมายถึง love of Wisdom หรือความรักในความรู้ รักในความฉลาด หรือรักในปัญญา นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าหัวใจของปรัชญา คือ ความรักในความรู้นั่นเอง ดังนั้นคนที่ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญา ก็คือคนที่รักในการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ตนเห็นว่าเป็นความรู้ที่จริงแท้ แจ่มชัดที่สุด และผู้ที่เรียกตัวเองว่าผู้รักในความรู้หรือนักปรัชญา (Philosopher) เป็นคนแรกคือนักคิดชาวกรีกชื่อ ไพทาгорัส (Pythagoras) (สุภา ใจบุญ, 2531 : 14)

คำว่าปรัชญา ตามความหมายในภาษาไทยนั้นเป็นคำที่พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy (กิริติ บุญเจือ, 2519 : 1) ตรงกับภาษาบาลีว่า ปัญญา หมายถึง ความปราดเปรื่องหรือความรู้อย่างลึกซึ้ง (กิริติ บุญเจือ, 2522 : 152) และคำว่า ปรัชญา เป็นคำภาษาสันสกฤต มาจาก ปร หมายถึง พิเศษ

ประเสริฐ กับ ชญา หมายถึง ฐู ดังนั้นคำว่าปรัชญาจึงหมายถึง ความรู้พิเศษที่ไม่มีจุดสิ้นสุด ไม่มีอวสานแห่งความรู้ในสรรพสิ่งทั่วไปอันเป็นความรู้อันประเสริฐอย่างแท้จริง (สวามี สัตยานันทบุรี, 2514 : 3-5)

จากการพิจารณาความหมายของปรัชญาตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาไทย นั้น พอสรุปได้ว่า ปรัชญาเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยการแสวงหาความรู้และเป็นผลแห่งการแสวงหาความรู้

1.3 ความหมายปรัชญาตามทัศนะของนักปรัชญา

คำว่า ปรัชญา ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้แตกต่างกันมากมายตามทัศนะของแต่ละบุคคล ดังนี้

วิลเลียม อี ฮอกกิง (William E. Hocking, 1946 อ้างถึงใน กิติมา ปรีดีคิลก, 2523 : 3) ได้สรุปความหมายของปรัชญาไว้ว่า

ปรัชญาเป็นเรื่องของเหตุผลที่กว้างขวางออกไปเท่าที่จะเป็นไปได้ ปรัชญาเป็นเรื่องที่จะต้องรู้ว่าอะไรพิสูจน์ได้และพิสูจน์ไม่ได้ ปรัชญาเป็นเรื่องที่จะชี้ให้เห็นว่า อภินิหารคืออะไร ความจริงแท้คืออะไร และปรัชญาเป็นเรื่องที่จะชี้ให้เห็นถึงขอบเขตของความรู้อัน

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller, 1964 : 1-5) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาคือแนวคิดที่เราเชื่อว่าดีที่สุดใน ซึ่งจะได้จากการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคล

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (Christopher J. Lucas, 1969 : 20) อธิบายว่าปรัชญาคือทัศนคติของบุคคลต่อชีวิตและจักรวาล เป็นกลุ่มของปัญหาและทฤษฎีในการแก้ปัญหาเหล่านั้น และเป็นความพยายามที่จะหาคำตอบจากสิ่งทั้งหมด

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973 : 395) ได้อธิบายถึงความหมายของคำว่าปรัชญาว่าปรัชญาคือศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการที่จะจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้เข้าใจซึ่งศาสตร์เหล่านั้นประกอบด้วย ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ของมนุษย์

จางง์ ทงประเสริฐ (2514 : 2) ได้ให้ความหมายของปรัชญาว่าปรัชญาคือความคิดเห็นโดยที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปไม่ได้แน่นอน แต่ถ้าพิสูจน์ได้ชัดเจนแน่นอนแล้วจะจัดว่าเป็นศาสตร์

ภิญโญ สาร (2525 : 1) ได้ให้ความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญาหมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ทั้งปวงของมนุษย์ จึงเน้นที่ปรากฏการณ์ที่เป็นจริง สังขารม และสุนทรียภาพที่ประกอบด้วย ตรรกวิทยา ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมและพฤติกรรมของมวลมนุษย์ ซึ่งศาสตร์ชนิดนี้มุ่งแสวงหาหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาจัดระเบียบของความรู้ทั้งปวงในจักรวาล

ศักดิ์ ประรงค์ประทานพร (2526 : 2) ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญามีทั้งความหมายในแง่กว้างและแง่แคบ ในแง่กว้าง ความหมายของปรัชญาครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล เช่น ส่วนในแง่แคบ ปรัชญาอาจหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของจักรวาล การดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นต้น

จากความหมายของคำว่า ปรัชญา ที่กล่าวมาแล้วนี้ พอสรุปได้ว่า ปรัชญาคือแนวความคิดที่ละเอียดลึกซึ้งรอบคอบ เพื่อค้นหาความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นจริงสูงสุดสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย

1.4 บทบาทของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม

บทบาทของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (ศักดิ์ ประรงค์ประทานพร, 2526 : 10-12)

1. ปรัชญาช่วยแสวงหาคูณค่าให้กับชีวิต ในสภาพการณ์ในปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ระบบความคิดความเชื่อใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้เสมอ ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องไม่หลงไหล หรือคล้อยตามอะไรง่าย ๆ มนุษย์จะต้องรู้จักคิดหาเหตุผลและตัดสินใจระหว่างคุณค่าหนึ่งกับอีกคุณค่าหนึ่งเสมอ การเลือกและการตัดสินใจระหว่างมนุษย์นั้นจำเป็นจะต้องแสวงหาสิ่งที่จะนำมาเป็นหลักคิดในการเลือกและตัดสินใจนั้น ซึ่งลักษณะอย่างนี้ปรัชญาจะเข้ามามีบทบาทกับมนุษย์ เพราะปรัชญาจะเสนอปัญหาเรื่องคุณค่าและจุดหมายปลายทางของชีวิตให้กับมนุษย์ และปรัชญาจะช่วยชี้แนะให้มนุษย์สามารถกำหนดแนวทางในการตัดสินใจของมนุษย์ได้ด้วยตนเอง

2. ปรัชญาช่วยสร้างโลกทัศน์ที่สมบูรณ์ให้กับมนุษย์ มนุษย์ได้รับประสบการณ์
ด้านต่าง ๆ มากมาย และวิชาการต่าง ๆ ที่มนุษย์ศึกษามากก็ทำให้มนุษย์มองโลกและชีวิตในแง่มุม
ต่าง ๆ กัน ดังนั้นปรัชญาจึงเข้ามามีบทบาทในการเชื่อมโยงวิชาการต่าง ๆ ของมนุษย์เข้าด้วยกัน
เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้
มนุษย์มีทัศนคติเกี่ยวกับโลกและชีวิตสมบูรณ์ เป็นตัวของตัวเอง มีความคิดกว้างขวาง เพราะไม่
มองอะไรเพียงด้านเดียว และการสร้างโลกทัศน์ที่สมบูรณ์จะช่วยให้มนุษย์อยู่ในโลกได้อย่างมี
ความหมาย

3. ปรัชญาช่วยวิพากษ์วิเคราะห์ภาษาและความคิดรวบยอดให้กับมนุษย์ในสภาพ-
การณ์ปัจจุบัน ถ้อยคำที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันมีมากขึ้น และใช้ในความหมายต่าง ๆ กันทำให้
เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาทั้งในด้านของการสื่อสาร ด้านวิชาการและด้านวัฒนธรรม ดังนั้นปรัชญา
จึงมีบทบาทเข้ามาช่วยทำหน้าที่วิพากษ์วิเคราะห์ ภาษาและความคิดต่าง ๆ ของมนุษย์ให้กระจ่าง
และแน่นอนยิ่งขึ้น เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถูกต้องตรงกันในหมู่ผู้ใช้ภาษาเดียวกัน ทำให้การใช้
ภาษามีประสิทธิภาพและปราศจากปัญหาต่าง ๆ ได้

บทบาทของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับสังคม (สมักร บวรวัต, 2515 : 18-19)

1. ปรัชญาช่วยในการสร้างระเบียบและกฎเกณฑ์ให้กับสังคม เนื่องจากมนุษย์เป็น
สัตว์สังคมชอบอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ เมื่อมีการรวมกันเป็นหมู่คณะมากขึ้นก็ควรเป็นเมือง
เป็นประเทศ ซึ่งย่อมทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาเรื่องความดี ความงาม
ความถูกต้อง ความผิดคลองการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ด้วยเหตุนี้ปรัชญาจึงเข้ามามีบทบาท
ในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ของสังคม โดยปรัชญาจะเสนอและชี้แนะว่าความดีคืออะไร ถูกผิดคือ
อะไร ตลอดจนถึงแนวทางในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ แล้วเกิดเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติ
ของมนุษย์ในสังคม

2. ปรัชญาช่วยในการตัดสินปัญหาและช่วยให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เมื่อ
มนุษย์มีการรวมกลุ่มกันขึ้นก็จะกลายเป็นสังคมและมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มคนบางกลุ่มพรั่ง
พร้อมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ แต่บางกลุ่มชนก็ขาดแคลน ทำให้
เกิดปัญหาในเรื่องการแย่งชิง ลักขโมย ภายในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มของมนุษย์ ดังนั้นปรัชญาจะ
เข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น การคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา โดยอาศัย

ระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย กฎศีลธรรมเป็นหลัก ซึ่งการคิดแก้ปัญหาตามแนวปรัชญาจะช่วยให้นักปราชญ์รู้จักบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมขึ้น

1.5 ขอบข่ายของปรัชญา

วิชาปรัชญาเป็นวิชาที่มีขอบข่ายกว้างขวางมากได้มีผู้รู้และผู้ศึกษาปรัชญาอย่างลึกซึ้งได้กำหนดขอบข่ายของปรัชญาไว้หลายชนิด และแตกต่างกันออกไป แต่เท่าที่มีผู้นิยมและยอมรับขอบข่ายของปรัชญามักแบ่งออกเป็น 4 สาขาใหญ่ ๆ (กิติมา ปรีศิศิลป์, 2533 : 22-24) ดังนี้

1. อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นการศึกษาถึงเรื่องของความจริงสูงสุด (Ultimate Reality) ของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก เช่น ความจริงที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของธรรมชาติ ความจริงที่เกี่ยวกับจิตใจ และความจริงที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ และสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล

2. ญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ (Epistemology) ปรัชญาสาขานี้เป็นการศึกษาถึงเรื่องของความรู้และกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ตลอดจนความรู้ทั้งหมดที่มีผลต่อการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ และการเกิดขึ้นอย่างกระทันหันของความรู้ที่แท้จริงและถูกต้อง

3. คุณวิทยา (Axiology) ปรัชญาสาขานี้เป็นการศึกษาถึงคุณค่าของมนุษย์ทั้งทางด้านจริยศาสตร์ (Ethics) และทางด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ด้านจริยศาสตร์ ได้แก่ ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง และความผิด เป็นต้น ส่วนทางด้านสุนทรียศาสตร์จะเกี่ยวกับความสวย ความงาม ความไม่สวย ไม่งาม นอกจากนั้นยังเน้นถึงคุณค่าทางลัทธิศาสนาทางสังคมและเศรษฐศาสตร์อีกด้วย

4. ตรรกวิทยา (Logic) ปรัชญาสาขานี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือและวิธีการคิดหาเหตุผล (ไพฑูริย์ สีนถรณ์, 2526 : 7) เป็นการศึกษาถึงวิธีการคิดการไตร่ตรอง การวินิจฉัย การสังเกต การคิดแบบนิรนัย (Deductive) และอุปนัย (Inductive) สมมติฐานและการทดลองรวมถึงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วย

1.6 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับศาสตร์ต่าง ๆ

ปรัชญากับเทววิทยา

เทววิทยาเป็นศาสตร์ของศาสนาสาขาหนึ่งที่มุ่งศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับสถานะของพระผู้เป็นเจ้าของมนุษย์และเอกภพทั้งหมด ปรัชญาอภิปรัชญายอมรับความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง พระผู้เป็นเจ้าของเทววิทยานั้นมีลักษณะเป็นผู้สร้าง และทำลายโลก ตามแนวความเชื่อของฮินดู ยิว คริสเตียน อิสลาม นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดแบบธรรมชาติของเทวโองการทั้งสองต่างก็แยกกันไม่ได้ อภิปรัชญามองสถานะของพระเจ้าในลักษณะที่เป็นปรมาตถสัจจะ (Ultimate Truth) ในลักษณะที่เป็นต้นกำเนิดทั่วไปของเอกภพจึงทำให้เห็นว่าสิ่งเดียวกันต่างคนต่างมองเท่านั้นเอง (บุญย นิลเกษ, 2525 : 11)

ปรัชญากับศาสนา

ปรัชญาตั้งอยู่บนพื้นฐานทางศาสนา นักปรัชญาเมธีตะวันออกเป็นทั้งนักปรัชญาและผู้ก่อตั้งศาสนาในขณะเดียวกัน ดังนั้นเมื่อจะสอนคนอื่นจึงจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างตามหลักธรรมคำสอนของตนเองด้วย ความจริงทางปรัชญาจึงสัมพันธ์กับความจริงทางศาสนาและทั้งสองนี้มีผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปรัชญาและศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (ศรีชัย วงศ์คำจันทร์, 2538 : 23-24) และมีประเด็นที่จะพิจารณาดังนี้

1. ปรัชญาเป็นเรื่องของเหตุผลและยึดถือเหตุผลเหนือสิ่งอื่นใด ส่วนศาสนานั้นเป็นเรื่องของความเชื่อถือ การยอมรับนับถือ
2. ปรัชญาเป็นเรื่องของทฤษฎี ส่วนศาสนาเป็นเรื่องของชีวิตที่เปรียบพร้อมด้วยการปฏิบัติ หมายถึงการปฏิบัติตามแนวทางของตน แห่งชีวิตนั้น ๆ
3. ปรัชญาเป็นเรื่องของทัศนคติแห่งชีวิตและเป็นเรื่องของมโนภาพอันเฉียบแหลม ส่วนศาสนาเป็นเรื่องของแนวทางแห่งชีวิต การจุดและการเกิดแห่งชีวิต

ปรัชญากับวิทยาศาสตร์

ปรัชญาเป็นแนวความคิดพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ ปรัชญากับวิทยาศาสตร์ในบางส่วนศึกษาในเรื่องเดียวกัน เช่น สสาร เป็นความรู้ที่มีเหตุผล และเป็นระบบกล่าวคือ ปรัชญา นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาจัดระเบียบให้เป็นระบบ เพื่อคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา ส่วนวิทยาศาสตร์อาศัยปรัชญาเพื่อพิสูจน์ความสมเหตุสมผลของสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์ทุกสาขาต้องมีหลักปรัชญาหรือทฤษฎีและจุดหมายของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 10-11)

1.7 การศึกษาคืออะไร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษา” มากมายหลายความหมาย จนอาจจะกล่าวได้ว่า ความหมายของการศึกษามีมากพอ ๆ กับจำนวนนักการศึกษา การที่มีความหมายมากมายก็เพราะว่าการศึกษาเป็นการพัฒนานุคนล การพัฒนานั้นย่อมมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เป้าหมายย่อมถูกกำหนดด้วยค่า แต่ของสิ่งมีค่าสำหรับแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้นแต่ละคนจึงให้ความหมายการศึกษาไม่เหมือนกัน เพราะความหมายของแต่ละคนย่อมคล้อยไปตามสิ่งที่แต่ละคนถือว่ามีค่าสูงสุด (วิทย์ วิศทเวทย์, 2523 : 27)

1.8 ความหมายการศึกษาตามรูปศัพท์

คำว่า “การศึกษา” (Education) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน 2 คำ ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นไว้ต่างกัน คือ เชื่อว่ามาจากคำว่า educare ซึ่งหมายถึง การปลูกฝัง อบรมกับ คำว่า educere ซึ่งหมายถึง การให้กำเนิด การทำให้เกิดขึ้น (J.M. Price, 1940 : 13) รากศัพท์คำแรกซึ่งหมายถึง การอบรมสั่งสอนให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยึดถืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนคำหลังนั้นถือว่า การศึกษาเป็นเพียงการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักในคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน เพื่อจะได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้น ได้เต็มที่ (วิจิ ทร ศรีส��น, 2525 : 232)

คำว่า การศึกษาตามความหมายในภาษาไทยนั้น หมายถึง เล่าเรียน ศึกษาตรงกับ คำว่าสิกขาในภาษาบาลี คำว่าสิกขาประกอบด้วยคำว่า สะกับอิกขะ รวมกันเป็นสิกขา คำว่า สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะก็คือการเห็นรวมเป็นการเห็นซึ่งตนเอง เห็นโดยตนเองเห็นเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2529 : 46)

จากการพิจารณาความหมายของการศึกษาตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาไทยนั้น พอสรุปได้ว่า การศึกษาคือการพัฒนาคนมนุษย์โดยส่งเสริมให้มีความเจริญงอกงามอย่างเป็นอิสระ

1.9 ความหมายการศึกษาตามทัศนะของนักปรัชญา

คำว่า การศึกษา ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้แตกต่างกันมากมายตามทัศนะของแต่ละบุคคล ดังนี้

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1916 : 2, 53) กล่าวถึงการศึกษาว่า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามของชีวิตเป็นความงอกงามอย่างต่อเนื่อง ไร้จุดจบ และเป็นกระบวนการต่อเนื่องทางสังคมของชีวิต

เอ เอส นิลล์ (A.S.Neil, 1960 : 24) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของการศึกษากับชีวิตว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป้าหมายของชีวิต คือ การแสวงหาความสุข ฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิตดังกล่าว”

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1959 : 191 อ้างใน ภิญญา สาร, 2514 : 9) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

การศึกษาหมายถึง

(1) การดำเนินการด้วยกระบวนการทุกชนิด ที่จะทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ พัฒนาทัศนคติและพัฒนาพฤติกรรมอย่างอื่นที่จัดเป็นค่านิยมหรือคุณธรรมที่จะเป็นผลดีและเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก

(2) กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งคัดเลือกไว้แล้ว หรือสิ่งแวดล้อมที่มีการควบคุมเป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อมที่คัดเลือก หรือควบคุมโดยโรงเรียนเพื่อสร้างประสิทธิภาพทางสังคมหรือพัฒนาการส่วนบุคคลที่ดีที่สุดให้บุคคลเหล่านั้น

(3) วิชาชีพอย่างหนึ่งสำหรับครู หรือวิชาที่สอน หรือเตรียมบุคคลให้เป็นครู วิชาชนิดนี้มีสอนอยู่ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย วิชาการศึกษาสอนเกี่ยวกับจิตวิทยาการศึกษา ปรัชญา ประวัติการศึกษา หลักสูตร วิธีสอนวิชาเฉพาะ วิธีสอนทั่วไป การสอน การบริหาร การนิเทศการศึกษา และวิชาอย่างอื่นที่ครูควรรู้จักเป็นจำนวนมาก รวมความว่าเป็นวิชาทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม สำหรับอาชีพครู

(4) การศึกษาหมายถึง ศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ในอดีตซึ่งรวบรวมไว้ อย่างเป็นระเบียบสำหรับคนรุ่นใหม่แต่ละรุ่น

พระราชวรมณี (2518 : 10-13) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ ความพยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ ทั้ง อิสรระภายนอก อันหมายถึงการหลุดพ้นจากอำนาจ ครอบงำของสิ่งแวดล้อม และอิสรระภายใน คือ ความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหา

วิทย์ วิศทเวทย์ (2523 : 27) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ 2 แห่ง คือ ใน แง่กว้างและแง่แคบ สรุปได้ว่า ในแง่กว้างการศึกษาหมายถึงอิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุด ตั้งแต่เกิดจนตาย คือการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ส่วนในแง่แคบ การศึกษาคือ กระบวนการที่สังคม ถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่าน โรงเรียนหรือสถาบันสังคมอื่น มีการกำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบ เป็นกิจจะลักษณะเพื่อที่จะ ปั้นให้เด็กเป็นไปตามมโนภาพของสังคม

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2524 : 6) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาว่าการศึกษา หมายถึง

- (1) วิธีการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและทัศนคติ
- (2) ทฤษฎีต่าง ๆ ที่พยายามอธิบายหรือให้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้น ๆ
- (3) คุณค่าหรืออุดมคติต่าง ๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าใจถึงโดยอาศัยความรู้ ทักษะ ทัศนคติ เพราะว่าวิธีการฝึกหรือการถ่ายทอดขึ้นอยู่กับคุณค่าหรืออุดมคติที่ต้องประสงค์นั้นเป็นผล บันปลาย

จากความหมายของคำว่าการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนี้ พอสรุปได้ว่าการศึกษาคือ การที่มนุษย์เราได้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถโดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

1.10 บทบาทของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม

บทบาทของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2521 : 53-54)

1. การศึกษากับการพัฒนาธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปนั้น มีความอยากรู้อยากเห็น มีความสงสัย และมีจินตนาการในสิ่งต่าง ๆ ทุกคน และคุณสมบัติข้อนี้

ทำให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาและอยู่รอดในสังคมได้ และในขณะที่เดียวกันก็มีส่วนช่วยทำให้สังคมเจริญขึ้นด้วย ดังนั้นการศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณสมบัติข้อนี้ของมนุษย์

2. การศึกษากับการพัฒนาคุณค่าชีวิต ชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมานั้นไม่ได้เกิดมาเพียงเพื่อความอยู่รอดแล้วดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เท่านั้น แต่ทุกชีวิตที่เกิดมาย่อมมุ่งหวัง ใฝ่หาคุณค่าของชีวิตด้วยกันทุกคน อันได้แก่ คุณธรรม ความถูกต้อง สัจจะและสุนทรียภาพอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นการศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณค่าชีวิตของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ

บทบาทของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสังคม

1. การศึกษากับกระบวนการทางสังคม สังคมมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ตลอดไปก็ต่อเมื่อสังคมนั้น ๆ มีการสืบเชื้อสาย และสืบทอดแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอันได้แก่ วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความประพฤติ วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ดังนั้นการศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทกับกระบวนการทางสังคมโดยทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ วิถีชีวิตต่างๆ เหล่านี้แล้วถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดเวลา และตลอดชีวิต (สุจิต บุญบงการ, 2521 : 145)

2. การศึกษากับพัฒนาสังคม ย่อมทราบกันดีแล้วว่าสังคมที่ได้รับการพัฒนานั้นจะต้องเป็นสังคมที่ประกอบด้วยคนในสังคมมีความรู้ และทักษะที่จะประกอบอาชีพได้เพื่อการอยู่ดีกินดีมีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงและมีความประพฤติดี ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยพัฒนาสังคม ดังนั้นการศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมโดยการให้ความรู้พื้นฐานสำคัญกับคนในสังคมให้มีความพร้อมเพื่อจะทำสังคมให้พัฒนายิ่งขึ้น (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2527 : 1-2)

1.11 ขอบข่ายของการศึกษา

การศึกษาถือว่าเป็นวิชาการสาขาหนึ่ง ซึ่งวิชาการสาขานี้มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น วิชาการศึกษา วิชาครู วิชาศึกษาศาสตร์ หรือครุศาสตร์ จะเห็นว่าเมื่อพิจารณาวิชาการแขนงนี้ว่าเป็นวิชาที่ว่าด้วยอะไร มีขอบข่ายอย่างไรบ้าง ดูเป็นเรื่องที่กว้างขวาง และสับสนอยู่มาก แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้รู้ได้แบ่งขอบข่ายของวิชานี้เป็น 3 สาขาใหญ่ ๆ ดังนี้ (บรรจง จันทรสภา, 2522 : 12-14)

1. สาขาวิชาพื้นฐานทางการศึกษา (Foundational Courses) บางครั้งเรียกว่าวิชาที่
ว่าด้วยทฤษฎี วิชานี้เชื่อกันว่าเป็นวิชาที่สร้างวิถึญาณครูให้แก่ผู้ที่ประกอบอาชีพครู
2. สาขาวิชาที่ว่าด้วยระเบียบวิธีการดำเนินงานทางการศึกษา (Methodology) บาง
ครั้งก็เรียกว่า วิชาที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือเทคนิคทางการศึกษา (Educational techniques)
3. สาขาวิชาเฉพาะที่ว่าด้วยระดับต่าง ๆ ของการศึกษานั้น ได้แก่ การศึกษาก่อนวัย
เรียน การประถมศึกษา การมัธยมศึกษา การอุดมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ การอาชีวศึกษา หรือ
การศึกษาพิเศษ เป็นต้น

1.12 คุณค่าของการศึกษาปรัชญา

คุณค่าของปรัชญา (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534 : 12-13)

1. วิชาปรัชญาเรียนไปเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น หรือเพื่อค้นหาจุดหมาย
ปลายทางของชีวิต (วิทช์ วิศทเวทย์, 2518 : 7-8) บุคคลที่กระหายใคร่รู้ต้นตอของวิชาการทั้ง
หลายในโลกนี้ที่ต้องศึกษาวิชาปรัชญาซึ่งเป็นคลังแห่งวิทยาการทุกสาขา วิชาปรัชญาเท่านั้นที่
สนองความต้องการของบุคคลที่มีความประสงค์จะทราบว่าคุณเองเกิดมามีชีวิตอยู่ทุกวันนี้เพื่อ
อะไร ดังนั้นคุณค่าของปรัชญาก็อยู่ตรงที่สามารถสนองความปรารถนาของบุคคลประเภทนี้
2. ช่วยขยายขอบเขตของความคิดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้จิตสามารถสร้างจินต-
นาการได้ง่ายขึ้นไม่เชื่องช้าและงมงาย
3. ทำให้จิตใจสูงส่ง เนื้อหาปรัชญาเป็นการสืบค้นหาความจริงที่อยู่เบื้องหลัง
สิ่งที่ปรากฏอุคคคติต่าง ๆ ได้แก่ ความดี ความจริง ความงาม และความบริสุทธิ์ของจิตใจ ซึ่ง
เป็นเรื่องสูงส่งกว่าโลกแห่งประสาทสัมผัส จึงทำให้จิตใจของผู้คิดปรัชญา ผู้ศึกษาปรัชญาสูงส่ง
ไปด้วย
4. การคิดปรัชญา ทำให้นักปรัชญาเป็นมนุษย์พิเศษ คือ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพใน
เรื่องความรู้ ความสามารถในการคิด ความสุขุมรอบคอบ ความกระตือรือร้น ความกระหายที่จะรู้
เป็นต้น นับว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ที่สมบูรณ์แท้อย่างที่นิคเซ่ เรียกว่า “อภิมนุษย์” (Superman)
นั่นเอง

คุณค่าของการศึกษาปรัชญา (บุญมี แทนแก้ว, 2529 : 8-10)

1. เพื่อให้ผู้ศึกษารู้ความจริงของมนุษย์ โลกและจักรวาล เพราะปรัชญาศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นจริงของมนุษย์ โลกและจักรวาลที่เราอาศัยอยู่นี้ว่า อะไรคือความแท้จริงของมนุษย์ ของโลกและของจักรวาลดังกล่าว ความแท้จริงจะมีอยู่ตลอดไปหรือไม่และสัมพันธ์กันได้โดยวิธีใด ดังที่เพลโตกล่าวว่าวิญญาณของมนุษย์ทั้งหลายเป็นอมฤตภาพ เมื่อร่างกายตายแล้ว วิญญาณจะกลับไปสู่โลกแห่งความคิดอีกและอยู่ร่วมกับความคิดซึ่งเป็นนิรันดร ฉะนั้นวิญญาณของมนุษย์จึงมีจริง

2. เพื่อให้รู้ป่อเกิด ธรรมชาติและขอบเขตของความรู้ ขอบเขตแห่งความรู้ในพุทธปรัชญาถือว่าความรู้เกิดได้ 3 ทาง คือ เกิดจากการฟังหรือศึกษาจากผู้อื่นที่เรียกว่า สุตมย ปัญญาบ้าง เกิดจากความคิดตรึกตรองหรือใคร่ครวญหาเหตุผลที่เรียกว่าจินตามยปัญญาบ้าง และเกิดจากการฝึกฝนอบรมหรือพัฒนาให้เกิดมีขึ้นที่เรียกว่าภาวนามยปัญญาบ้าง ในเรื่องป่อเกิดก็ตีธรรมชาติก็ดี ขอบเขตก็ดี ความรู้นี้ ปรัชญาแต่ละลัทธิย่อมไม่เหมือนกัน แต่เราจะรู้ได้ว่าในลัทธิ นั้น ๆ เกิดได้อย่างไร จะรู้ได้เมื่อศึกษาปรัชญานั้นเอง

3. เพื่อให้เป็นคนมีเหตุผลไม่ทำอะไรตามอำเภอใจ ความคิดมีระบบใจคอกว้างขวาง จะตัดสินใจปัญหาต้องใคร่ครวญให้รอบคอบก่อน

4. เพื่อให้รู้ความดี ความงามและมาตรฐานการตัดสินคุณค่าต่าง ๆ ตามความแตกต่างของแต่ละลัทธิ เช่น ปาร์เมนิเดส ปรัชญาเมธีกรีกเห็นว่าการกระทำจิตใจให้มีสถานะคงอยู่แน่นอนซึ่งเป็นสถานที่แท้จริงของจิตใจ เป็นความดีอันสูงสุดเพราะจิตใจประเสริฐกว่าร่างกาย โทมัส ฮอบส์ มีความเห็นว่า ความดี ความงาม คือ การฝึกตัวตนเป็นหลักในการสร้างความดีและมีสุข ส่วนในพุทธปรัชญาเห็นว่า ความดีความงามจะมีได้จะต้องประพฤติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมเป็นอันดับแรก ประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 ประการเป็นอันดับสอง และประพฤติในอริยมรรค 8 ประการเป็นความดี ความงามอันสูงสุด ส่วนมาตรฐานการตัดสินคุณค่าต่าง ๆ ในปรัชญาลัทธิต่าง ๆ ย่อมอาศัยความประพฤติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวเป็นบรรทัดฐาน มาตรฐานการตัดสินคุณค่าต่าง ๆ ต้องอาศัย ความเห็นชอบของสังคมส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

1.13 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญากับการศึกษา มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อกัน เพราะปรัชญานั้นทำให้เราคำนึงถึงคุณค่า (Values) ของชีวิตและการศึกษาก็ช่วยชี้แนะวิธีการที่พึงได้มาซึ่งคุณค่านั้น ปรัชญาและการศึกษาจึงต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กันทั้งนี้เพราะ เมื่อเรามีทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาในทางใด เราย่อมจะสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาไปในทางนั้น (ศักดิ์ ประสงค์ ประทานพร, 2526 : 38) นักการศึกษาเองก็ต้องอาศัยปรัชญาเป็นทิศทางในการจัดการศึกษา และนักปรัชญาเองก็มีความสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษา นักปรัชญาจึงพยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการแสวงหาคำตอบอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ปรัชญากับการศึกษาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ดังความคิดเห็นของวิทช์ วิศทเวทย์ (2523 : 33) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า

ปรัชญามีส่วนช่วยนักการศึกษา โดยการกำหนดเป้าหมายหรือการกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุด ในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษามีไว้เพื่อชีวิต และควรจะต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดีชีวิตที่ดีที่สุดหรือน่าพึงปรารถนาที่สุดเป็นอย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอคำตอบโดยโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์.....เมื่อได้มติดีเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว จุดหมายของการศึกษาก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อได้จุดหมายอันแน่ชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตรบทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคมก็จะกำหนดได้ชัดเจนขึ้น

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ ได้กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมากโดยเนื้อหาสาระ ปรัชญาทั่วไปช่วยให้ความกระจ่างแก่การศึกษาได้ และวิธีการทางปรัชญา ก็ช่วยให้การดำเนินการทางการศึกษารัดกุมและชัดเจนขึ้น (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ 2526 : 45) และความพยายามในการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจักษ์ และพิจารณาคุณภาพการศึกษาละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่มุม ให้เข้าใจถึงแนวคิด หลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องและมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่เป็นงานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษา (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2526 : 34)

ดังนั้นปรัชญาจึงเป็นหลักหรือแนวทางในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมนั้น ๆ โดยที่ปรัชญาจะเป็นเหมือนพื้นฐานที่รองรับการศึกษา หากปราศจากปรัชญาแล้ว การศึกษาย่อมเป็นไปอย่างไร้ทิศทางและขาดความสมเหตุสมผลดังที่มาเจอร์รี่ ไชกัส ได้กล่าวว่า

“ศิลปแห่งการศึกษานั้นจะไม่สามารถบรรลุถึงความแจ่มชัดอย่างสมบูรณ์ในตัวเองได้หากขาดปรัชญา” (มาเจอร์รี่ ไชกัส, 2520 : 5)

1.14 ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาเป็นเรื่องที่ศึกษาถึงความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ฉะนั้นในการที่จะนำความรู้ทางปรัชญาเข้ามาใช้จัดการศึกษาก็ต้องพยายามแปลความหมายของข้อค้นพบในปรัชญาแล้วนำมาสัมพันธ์กับการศึกษาเพื่อจะเป็นทางเลือกในการวางนโยบายและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมคติที่พึงประสงค์ ลักษณะดังกล่าวเป็นเรื่องปรัชญาการศึกษา (จินดา ยัญทิพย์, 2528 : 25) ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

กอดเฟรย์ ทอมสัน (Godfrey Thomson อ้างใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2524 : 3) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า “เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอดแล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ลงรอยร้อยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผลและให้ใช้ได้ผลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้นแหละคือ ปรัชญาการศึกษา”

ซิดนีย์ ฮุก (Sidney Hook, 1969 : 136-139) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา คือ ทศนคติ และวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา (Attitudes and Aims of Education) โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนและบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายังเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนา ผู้เรียนหรือให้การศึกษแก่ผู้เรียน

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller, 1958 : 5) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา คือ การค้นหา ความเข้าใจในเรื่องการศึกษาทั้งหมด การตีความหมายโดยใช้ความคิดรวบยอดทั่วไปที่จะช่วยแนะทางในการเลือกจุดมุ่งหมายและนโยบายของการศึกษา

सारोช บัศวรี (2518 : 3-5) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา คือการนำเอาหลักการบางประการของปรัชญาแม่บทมาคิดแปลงให้เป็นระบบใหม่เพื่อประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา

ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร (2526 : 45) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า คือความคิดเห็นอย่างวิพากษ์วิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ ความคิดเห็นนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของอภิปรัชญา ญาณวิทยา และอภิวทยา หรือปรัชญาการศึกษา

หมายถึงการพิจารณาองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของการศึกษาอย่างถี่ถ้วนและความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องนำทางในการจัดการศึกษา

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2526 : 34) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา “ความพยายามที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และพิจารณาคุณการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุมให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์ และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่อง และมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่ เป็นงานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษาหรือที่เราเรียกกันว่า ปรัชญาการศึกษานั้นเอง

ความหมายของปรัชญาการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจสรุปได้ว่าปรัชญาการศึกษาเป็นการนำเอาแนวความคิด และหลักการจากปรัชญาแม่บทมาประยุกต์ในการจัดการศึกษาโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษามบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.15 คุณค่าและหน้าที่ของปรัชญาการศึกษา

วรวิทย์ วสันตารกร (2521 : 24-25) ได้กล่าวถึงคุณค่าของปรัชญาการศึกษาซึ่งได้รวบรวมจากท่านผู้รู้หลาย ๆ ท่านดังนี้

1. เป็นแกนกลางในการจัดดำเนินการศึกษา ตัวอย่างเช่น ประเทศไทยไม่มีปรัชญาการศึกษาเป็นของตนเองที่จัดๆมาก็เพียงแต่อาศัยนโยบายความมุ่งหมายที่มักจะสร้างขึ้นตามสามัญสำนึกและประสบการณ์ของผู้มีอำนาจ ตลอดจนสถานการณ์ของผู้มีอำนาจที่ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าอย่างอื่น

2. ทำหน้าที่กำหนดบทบาทของบุคคลและสังคม พร้อมทั้งวางแนวทางปฏิบัติตามวิถีทางของระบบการศึกษาที่มีปรัชญา ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกคนจะได้คิด พุฒและกระทำในทิศทางเดียวกัน

3. ทำหน้าที่ให้ระบบต่าง ๆ ของสังคมเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเกิดความจงรักภักดีต่อระบบการศึกษา และเกิดอิทธิพลต่อการดำเนินงานการศึกษาด้วย

4. ทำหน้าที่ระดมสรรพกำลังเพื่อจุดหมายทางการศึกษา และการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน

5. ชี้ให้เห็นแนวโน้มของระบบการศึกษา ตลอดจนระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมและสร้างความมุ่งหวังของอนาคตด้วย

6. เป็นกรณีศึกษาชี้ให้เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการศึกษา

วัชรีย์ ตระกูลงาม (2526 : 33-34) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของปรัชญาการศึกษาไว้ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษาช่วยให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือนักการศึกษา มีความเข้าใจตรงกัน

2. ปรัชญาการศึกษาจะบ่งบอกถึง เป้าประสงค์ในการจัดการศึกษาว่า จะให้การศึกษากลับไปเพื่ออะไร

3. ปรัชญาการศึกษาจะช่วยสร้างค่านิยมขึ้น อันจะเป็นแนวทางในการวางจุดมุ่งหมายของการศึกษาได้ถูกต้อง

4. ปรัชญาการศึกษาจะต้องให้แนวทาง หรือบ่งบอกถึงลักษณะขององค์ประกอบของการศึกษา

5. ปรัชญาการศึกษาจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะและคุณสมบัติของผลิตผลของการศึกษาว่าจะมีลักษณะความรู้ ความคิด ความอ่านเป็นอย่างไร

6. ปรัชญาการศึกษาจะช่วยในการวางแผน (Criteria) เพื่อใช้ในการวิจารณ์และการประเมินผลของการศึกษา

บรูเบเชอร์ (อ้างถึงในทองปติวิ ชมชื่น, 2529 : 31) ได้สรุปหน้าที่ของปรัชญาการศึกษาไว้ 3 ลักษณะคือ

1. การอนุมาน (Speculative) หมายถึง การคาดคะเนหรือการคาดหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งถึงผลที่จะเกิดขึ้น คาดคะเนว่าจะเป็นอย่างไรนั้นอย่างไร เป็นความพยายามที่จะสร้างกรอบหรือโครงร่างแนวความคิดโดยให้องค์ประกอบที่อยู่ในกรอบมีความกลมกลืน มีเหตุผลต่อกันและมีอยู่อย่างเป็นระบบ หรือพยายามสรุปข้อเท็จจริงที่รวมมาจากศาสตร์ต่าง ๆ ตลอดจนจากประสบการณ์หาแนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้เห็นแนวทางที่จะกำหนดแบบแผนของการศึกษา

2. กำหนดรูปแบบ (Normative) หน้าที่ในการกำหนดรูปแบบคือ ปรัชญาได้กำหนดรูปแบบหรือมาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาเพื่อเป็นข้อกำหนดในการปฏิบัติ

เช่น กำหนดเป้าหมาย กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขึ้นมาเพื่อที่จะนำไปเป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาทำหน้าที่ในลักษณะการนิเทศ

3. การวิเคราะห์ (Critical) ประชญาการศึกษาทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อความหรือถ้อยคำทุกคำตลอดจนข้อเสนอด่าง ๆ ที่จะนำมาสนับสนุนแนวคิดและแนวปฏิบัติทางการศึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นใจในสาระสำคัญของโปรแกรมการศึกษา และมั่นใจในความถูกต้องตามแบบแผนด้วย เช่น การวิเคราะห์หลักการทั้งมวลที่ระบบการศึกษานั้น ๆ นำมาใช้ว่าเป็นไปตามหลักการแห่งเหตุผลเพียงใด พิจารณาถ้อยคำภาษาว่าชัดเจนเพียงใดและวิเคราะห์ หลักการ ข้อมูลต่าง ๆ ว่าสามารถยืนยัน หรือพิสูจน์หลักการและข้อเท็จจริงได้หรือไม่

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมาแล้วนี้ พอสรุปได้ว่า ประชญาการศึกษาเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและปัจจัยการศึกษาในด้านต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษา

1.16 ประชญาการศึกษากับทฤษฎีการศึกษา

ประชญาการศึกษากับทฤษฎีการศึกษาสองคำนี้สร้างความสับสนในวงการศึกษามากมาย บ้างก็ว่าสองคำนี้มีความหมายเหมือนกันจึงใช้แทนกันได้ บ้างก็ว่าใช้แทนกันไม่ได้ เพราะทฤษฎีต้องมีการกำหนดหลักการและผ่านการทดลองมาแล้วเป็นอย่างดี มีข้อยุติที่แน่นอนแล้วแต่ปรัชญาเป็นเพียงความคิดกว้าง ๆ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงเหมือนทฤษฎี บ้างก็ว่าประชญาการศึกษา กับทฤษฎีการศึกษาต่างกันก็แต่เพียงชื่อเรียกเท่านั้น แต่ความจริงแล้วประชญาการศึกษาและทฤษฎีการศึกษามีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน (เจริญ ไวรวัจนกุล, 2531 : 104)

ประชญาการศึกษา คือ แนวความคิด หลักการ กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดี นอกจากนี้ประชญาการศึกษายังทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา ช่วยให้เห็นปัญหาทางการศึกษาอย่างชัดเจน จึงเปรียบเสมือนแผนที่ที่ช่วยให้นักการศึกษาเห็นภาพรวมของการศึกษา และเปรียบประดุจเข็มทิศที่ชี้แนะแนวทางในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ (สุภา ใจบุญ, 2531 : 25) หรือประชญาการศึกษา คือความพยายามคิดอย่างถี่ถ้วน อย่างพินิจพิเคราะห์ และอย่างมีระบบที่จะมองหรือพิจารณาประกอบทุก ๆ ส่วนของการศึกษาโดยส่วนรวม ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญ และจำเป็นต่อสังคม และวัฒนธรรมของมวลมนุษย์ แนวคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการ

ศึกษานี้จะใช้เป็นเครื่องนำทางหรือเป็นหลักยึดในการดำเนินการศึกษาหรือเป็นหลักในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาโดยส่วนรวม นับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย การปฏิบัติ ผลผลิตทางการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ตลอดจนความต้องการทางสังคมและอื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา ในการที่จะได้แนวคิดอันเป็น “ภาพรวม (Totality) ของการศึกษา” (บรรจง จันทรสา, 2522 : 24)

ทฤษฎีการศึกษา คือหลักการที่ผ่านความเป็นสมมติฐานมาแล้วสามารถอธิบายหรือหาเหตุผลได้ว่าเมื่อทำสิ่งหนึ่งแล้วจะเกิดอีกสิ่งหนึ่งตามมา ถ้าจะตั้งประเด็นคำถามให้คิดว่า การจะให้นักศึกษา ครูเกิดสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ควรจะให้เรียนวิชาใดบ้าง การคิดหาคำตอบต้องโยงไปถึงทฤษฎีการศึกษาเพราะทฤษฎีเป็นแม่บทของหลักสูตร หลักสูตรเป็นกรอบของรายวิชา แต่ถ้าถามว่าการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่ผลิตบุคลากรครูนั้นควรปลูกฝังสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมหรือไม่ คำถามนี้ทำให้เราต้องย้อนกลับไปมองดูที่ปรัชญาการศึกษา ต้องย้อนไปมองดูธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของโลก สิ่งที่มีมนุษย์ควรเรียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับความประพฤติ เป็นต้น

นักจิตวิทยาการศึกษา เชื่อว่า การใช้ทฤษฎีการวางใจจะช่วยให้ควบคุมพฤติกรรมเด็กได้ ทฤษฎีที่กล่าวนี้เป็นทฤษฎีการศึกษาระดับการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ปัญหามีอยู่ว่ามนุษย์เหมือนกันเพราะเหตุใดจึงมีสิทธิ์เหนือชีวิตอื่น ? ในขณะเดียวกันด้านนักปรัชญาการศึกษาคิดแต่เรื่องที่เป็นนามธรรมจนเกินไป หรือเสนอจุดมุ่งหมายทางการศึกษาโดยไม่เน้นพฤติกรรม นักการศึกษาเองอาจหาทางออกให้ตนไม่พบ อาจมองหาหนทางที่จะเดินไปสู่เป้าหมาย ของการจัดการศึกษาไม่ได้ เพราะฉะนั้นปรัชญาการศึกษาและทฤษฎีการศึกษาก็จำเป็นต้องได้รับการผนึกอยู่ในเนื้อเดียวกัน ปัจจุบันนี้ นักการศึกษาไทยดูเหมือนจะให้ความสำคัญต่อทฤษฎีการศึกษามากกว่าปรัชญาการศึกษา

การนำระบบการศึกษาของต่างประเทศมาใช้คือ การคิดเอาส่วนท้ายของการศึกษา มาเช่น ระบบการสอนทางไกล การสอนโดยใช้ระบบบันทึกเสียง เราเคยถามกันไหมว่าที่ประเทศนั้น ๆ คิกระบบการให้การศึกษาของชาติเขา ส่วนหนึ่งให้เป็นเช่นนั้น เพราะเขามีวัฒนธรรม มีโครงสร้างทางชุมชน ศาสนา และค่านิยมของชาติเป็นอย่างไร สิ่งดังกล่าวมีความสอดคล้องกับโครงสร้างภายในประเทศหรือไม่ นั่น คือ เราเคยคิดกันหรือไม่ว่าเขาจัดการศึกษาเช่นนั้น เพราะ

เขามีปรัชญาว่าอย่างไร และที่เราเอาระบบเขามาใช้เพราะเรามีปรัชญาว่าอย่างไร การจัดการศึกษา โดยไม่มองที่ปรัชญาของชาติตนก่อนก็คือการทำลายปรัชญานั้นเอง ปรัชญาหรือทฤษฎีการศึกษานั้นเกิดขึ้น และใช้กันมาแล้วในยุโรปและอเมริกา ซึ่งประเทศเหล่านั้นย่อมมีพื้นฐานทางความคิด ศาสนา ขนบประเพณี และวิถีชีวิตไม่เหมือนคนไทยอย่างไม่มีปัญหา เราจึงจำเป็นต้องมองสิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ในฐานะเป็นปรัชญาการศึกษาเป็นอุดมการณ์ทางการศึกษาเชื่อว่าทุกชาติย่อมมีส่วนคล้ายคลึงกัน ส่วนหลักการระดับสนามของการศึกษา เราจำเป็นต้องกันไว้ให้เป็นเรื่องภายในประเทศหรือสังคมของเราเอง (เจริญ ไวรวัจนกุล, 2531 : 105-106)

บทสรุป

ปรัชญามีวิวัฒนาการมาร่วม 3,000 ปี มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมไปทุกสาขาวิชา ปรัชญาในโลกตะวันตกเกิดในดินแดนกรีกโบราณ เมื่อประมาณ 600 ปี ก่อนคริสต์ศักราช จุดกำเนิดของปรัชญาคือ ความสงสัยใคร่รู้ หรือความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์นั่นเอง เนื้อหาของปรัชญาคือ สิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยใจ หรือการคิด หรือปัญญาซึ่งเป็นนามธรรม นามธรรมนี้จะเข้าถึงได้ด้วยจิต ถ้ามนุษย์ได้รับการฝึกจิตให้มีสมรรถนะ และสามารถเข้าถึงนามธรรมได้ก็จะเรียกได้ว่าถึงจุดหมายสูงสุดของปรัชญา ปรัชญามีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ จิตนิยมและวัตถุนิยม มีลักษณะที่ตรงกันข้าม เป็นนามธรรมที่รับรู้ได้ด้วยจิตหรือปัญญา และเป็นรูปธรรมที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น ทฤษฎีทางปรัชญาคือ ตรรกวิทยาซึ่งเป็นกระบวนการวางกฎเกณฑ์ การใช้เหตุผลเป็นการคิดหาเหตุผลจากประสบการณ์ ลักษณะของทฤษฎีทางปรัชญาเป็นความคิดที่รวบยอดและเป็นสากลที่สุด
